

Türk dilinin dünü, bugünü, yarını

Dr. Nidai Sulhi ATMACA

İç Hastalıkları ve Sindirim Hastalıkları Uzmanı
Avrasya Gastroenteroloji Derneği 2. Başkanı

Dr. Nidai Sulhi ATMACA

Konfüçyüs'e sormuşlar:

-Bir ülkeyi yönetmeye çağrılıydınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu? Büyük filozof şöyle cevap vermiştir:

-Hiç şüphesiz, dili gözden geçirmekle işe başladım. Dil düzensiz olursa, sözler düşüncüyü iyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılamazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Görevler gereği gibi yapılmazsa, adetler ve kültür bozulur. Adetler ve kültür bozulursa adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını işin nereye varacağı-

1. Avrasya Gastroenteroloji Kongresi'nin Bakü'deki toplantısında sunulmuştur.

nı bilemez. İşte bunun için hiçbir şey dil kadar önemli değildir(1)..

Dil sadece anlaşma aracı olsaydı bütün dünyada tek dil kullanılırdı. Oysa her ulusun özüne özgü ve kendi adıyla anılan bir dili vardır. Ulusu oluşturan öğelerin en önemlisi de dildir. Dilini yitiren ulus, bir süre sonra başka ulus içinde erir gider.

Kaşgarlı Mahmut'un Araplara Türk dilini öğretmek için 1072-1074 yıllarında Arapça ve Türkçe yazdığı, dilimizin en zengin hazinesi ve ölmez anıtı Divanü Lugat-it-Türk'ün ön sözünde şöyle denilmektedir:

Tanrı devlet güneşini Türk burçlarından doğdurdu. Zamanımızın hakanlarını onlardan çıkardı ve onları yeryüzüne egemen kıldı, dünya uluslarının yönetimini onların eline verdi. Onları bütün toplumların üstünde tuttu. Onlarla birlikte çalışanları yükseltti..

İmdi, derdini dinletebilmek ve çeşitli tehlikelerden korunabilmek için onların diliyle konuşmaktan başka yol yoktur. Büyük din bilginlerinden işittim ki; Peygamberimiz "Türk dilini öğreniniz, çünkü onların egemenliği sürekli olacaktır" buyurmuştur. Bu hadis doğruysa, Türk dilini öğrenmek bir din buyruğudur; doğru değilse akıl bunu gerektirir (2, 3).

XI. yüzyıl, Türkün, ulus olarak İslam dinine yöneldiği ve din adına benliğini, öz niteliklerini, dilini ve herşeyini yitirmeye ve eski tarihiyle ilgisini kesmeye başladığı dönemin

başlangıcıdır. XI. yüzyılın bu Türk düşünürü akılcıdır, akılcı düşününün tek temsilcisidir. Akıl sahibi olanlara akılcı yollarla, fakat akıl yerine gökten indiği söylenen hükümlere iman edenlere de onların inandığı yollarla hitab etmektedir.

Nasıl ki Araplar, Muhammed'in Arap nitelikleri ve (Tanrı dili Arapçadır, Arabı ve Arapçayı üstün yaratan Tanrıdır gibi) Arap dili lehinde söylediği sözler ve aynı doğrultudaki kuran ayetleri sayesinde bütün devirler boyunca ulusal benliklerini, kendi öz dillerini koruyabilmişlerse, biz Türkler de, Kaşgarlı'nın ortaya koyduğu akılcı yol sayesinde benliğimizi ve dilimizi geliştirebilir, hiç olmazsa dil ve kültür yaşamı bakımından Arabın kölesi durumuna girmezdik. Araplar için "İnsanlığın en mükemmel sınıfı" diye konuştuğu söylenen Tanrıyı Türkler için de aynı sözleri söyler hale getirmek, ibadeti Türkçe yaptırmak, Kuranı Türkçeleştirmek, Tanrı ve Peygamber sözleri üzerinde düşünme ve tartışma yolunu açmak, Arap gelenek ve niteliklerine dayalı din uygulamasını Türk gelenek ve niteliklerine uyarlamak, Kaşgarlı'nın öne sürdüğü malzeme ve gösterdiği yöntemlerle pekala sağlanabilirdi. Tıpkı Wycliff'in XIV. yüzyılda İngiltere'de, Luther'in XVI. yüzyılda Almanya'da, kendi öz toplumları için yaptıklarını bizim aydınlarımız ve din adamlarımız Kaşgarlı'nın girişimini izlemek suretiyle yapabilirlerdi. Bu girişimler sayesinde ki, Batı ulusları, her biri kendi öz diline, kendi ulusal niteliklerine, gelenek ve benliklerine bağlı olarak, kültürel yönde gelişmişlerdir (4).

Biz Türkler ise, bırakınız güzel dilimizi ve niteliklerimizi ve (örneğin; akılcılık, hoşgörülük, kadına değer verme vb. gibi) geleneklerimizi koruyup geliştirmeyi ve fakat herşeyimizi şeriat uğruna terkedip Araplaştıktan gayrı, bir de kendimizi Araba nisbetle aşağı ve halkımızı hakir ve üstelik Arabı da "Kav-i necip" gözüyle görmüşüz. Arap üzerine egemenlik kurmuş olmamıza karşın kültürce onun kölesi durumuna düşmüşüzdür.

Şeriatçılık, Türkü, herşeyinden olduğu gibi bir de öz ve güzel dilinden yoksun etmiştir.

Kuranın Arapça oluşu ve Arapçanın ilim, edebiyat ve siyaset dili şeklinde kullanılışı yüzünden Türkçe yerini yavaş yavaş Arapçaya ve farklı bazı nedenlerle de Acemceye bırakmıştır. Bilindiği gibi, Türkçenin gerilemesi Selçukluların İslamı kabul etmeleriyle başlar. Eğer din adamı, Arapçaya sarılıp, Türkçeye ihanet etmemiş olsaydı, Türkçe zavallı durumlara düşmeyebilir ve bugün yeryüzünün en zengin dilleri arasına girebilirdi. Eğer daha ilk anlardan itibaren Kuranı Türkçeye çevirtmiş ve ibadeti Türkçe yaptırmış olsaydı, Türkçenin bağımsızlığı ve gelişmesi sorunu halledilmiş demektir (4).

Türklerin Uygur alfabesini terkedip, Arap yazısını kabul etmeleri ve Araplarla temasın artmasına bağlı olarak kökleşmiştir. Şunu hatırlamada yarar vardır ki; Türk hükümdarları, Türkçeye bağlılık göstermek hususunda uzun bir süre olumlu davranmışlardır. Fatih Sultan Mehmet, 1473 yılında Akkoyunlu'lara ve Uzun Hasan'a karşı kazandığı zaferlerini Doğu Anadolu Beylerine bildirirken bütün mektuplarını Uygurca yazmıştır. Ancak ne var ki, din adamı İslama hizmette bulunacağım ve İslamı Arap yazısı ve diliyle uygulayacağım diye Arapçaya sarılmış ve Türkçeyi ve Uygur yazı dilini "Gavur dili, Gavur yazısı" diye ölüme terketmiştir. XVI. ve XVII. yüzyıllarda en ünlü Türk yazarları da Türkçe yerine Arapçayı tercih etmişlerdir.

Türkçeyi yok etmek ve onun yerine Arapçayı devletin resmi dili haline getirmek padişah Abdülhamit'in başlıca düşüncesi olmuştur. Abdülhamit'i bu melanetten ve Türkçeye karşı bu cinayetten alıkoyan Küçük Sait Paşadır (4).

Dinler, birey ve toplum üzerindeki etkilerini dil aracılığıyla bilinçli ya da bilinçsiz olmak üzere iki yoldan sürdürür. Hıristiyanlık bakımından Latince buna örnektir. Latincenin sihirli denecek kadar kulağı etkileyen müzikalitesi yüzündendir ki, Hıristiyanlık etki sahasını fevkalade geniş tutabilmiştir. Fakat Latincenin yine bu büyüleyici yönüdür ki, zihinleri ve zekaları tütsülemiş ve kişileri düşünmeyen, eleştirmeyen ve her şeyi Tanrı emridir diye gözü kapalı kabul eden varlıklar

ne ve ilmiliğine ve bu dili yaratan insan zekasına sonsuz hayranlığını gizleyemez ve şöyle der: “Yabancı unsurlardan arındığı takdirde Türkçe kadar kolay, Türkçe kadar rahat anlaşılabilir ve diyebilirim ki, zevk verici pek az dildir” (5).

Matbaa memleketimize, sanıldığı gibi 1730’larda değil, fakat çok daha önce 15. yüzyılın sonlarına doğru, yani İstanbul’un fethinden 40 yıl sonra 1493 yılında din adamının verdiği fetva ile girmiştir. Fakat ne var ki din adamı bu izni, devletin temel ögesi olan Türkler için ya da Türkün yararına olmak üzere vermiş değildir. Bu izni, devletin müslüman olmayan azınlığı için vermiştir ve verirken de Türk halkının bundan yararlanma olanağını kesin şekilde yok etmiştir; bakınız nasıl:

İspanyadan göç ederek Osmanlı ülkesine sığınan Yahudiler, zamanın padişahı II. Beyazıt’dan matbaa kurma izni diledikleri zaman, bu dilekleri din adamlarımızın ön gördükleri şu koşullar altında kabul edilmiştir:

1) Matbaa kurma hakkı sadece Yahudilere münhasır kalacaktır ve onlardan başka hiç kimse bu işe kalkışamayacaktır.

2) Bu matbaalarda Türkçe ve Arapça hiçbir şey basılmayacak ve yayınlanmayacaktır.

İşte ancak bu koşullar altındadır ki, matbaanın memleketimize sokulmasına izin verilmiştir.

İzin tarihi 1493 tür. Bunu diğer gayri müslim azınlığın (Ermeni, Rum vb.) istekleri izlemiştir.

Ermeniler 1567 yılında yine aynı koşullar altında matbaa kurma izni edinmişlerdir.

Matbaanın Türkler tarafından kurulması Türkçe ve Arapça yayımın başlaması 1727 tarihine rastlar ki, İbrahim Müteferrika’nın azimli çalışmaları sayesinde gerçekleşmiştir.

Bu aydın ve özgür düşünceli kişi Türk ya da müslüman asıllı değildir. Avrupada dinsel özgürlüğü ve fikinsel hoşgörüyü ilk kez oluşturan Macaristan’ın Erdel ülkesi halkından Kalvenci bir Macar ailenin oğlu olup, gençliğinde papaz olmak üzere ilahiyat öğrenimi

yaptığı sırada “Thököly” ayaklanması vesilesiyle 1692 yılında Osmanlıların eline geçmiş ve köle olarak İstanbul’a getirilerek esir pazarında birisine satılmış ve daha sonra müslümanlığı kabul edince durumu değişmiş ve bundan yararlanmak suretiyledir ki, kendisine vatan edindiği yerler halkını geliştirmek hevesiyle matbaa işine girişmek ister. Fakat matbaanın din adamları yüzünden kurulamayacağını çok iyi bildiğinden, din konuları dışında yayın yapacağını bildirerek binbir güçlükle izin alır (4).

Demek oluyor ki, din adamı Türk unsuruna matbaa kurma iznini matbaanın memlekete sokulmasından 250 yıl sonra vermiştir. Yani Türkün ve Türk yazı dilinin fikinsel gelişmesini, daha ilk adımda 250 yıl geciktirmiştir.

Bir zamanlar nasıl ki, matbaayı gavur icadı diye bu memlekete sokmayıp Türkün ve Türkçenin fikinsel gelişmesini baltaladıysa, Arapçayı tanrı dili, Farsçayı da yedeği bilip baştaçı yapmışlar ve Türkçeyi tenezzül edilmez bir dil haline indirmişler ve güzel dilimizi kısırlaştırmışlardır.

Kılıç yoluyla Müslüman edildiği tarihten bu yana, yani aşağı yukarı 1000 yılı aşkın bir süre boyunca Türk’e ve Türkçeye karşı şeriatçıdan ve din adamından daha zararlı, daha sinsî, daha korkunç bir başka tehlike, bir başka bela, bir başka düşman çıkmamıştır. Bu düşmanlık o dorukta olmuştur ki; Kanuni Sultan Süleyman döneminin Divan-ı Hümayun katiplerinden Hafız Hamdi Çelebi, padişaha sunduğu bir şiirinde, Türk’ün insanlığa felaket saçmak için yaratıldığını, Tanrının Türk’e anlayış gücü ihsan etmediğini ve bu nedenle Muhammed’in “Türkü öldür, kanı helaldir” şeklinde emirler verdiğini anlatır. Günümüz Türkçesiyle şiir şöyledir (4):

*Padişahım kainatın yaratılışından bu yana,
Dünya içinde Türklüğün kötülüğünden bahsedilir,
Allah Türk’e hiç anlayış gücü vermemiştir.
Türkü öldür, baban olsa da,
O iyilik madeni, yüce peygamber,
Türkü öldürünüz, kanı helaldir demiştir
Bunların işi sürekli sapıklık olmuştur,
Cümlesinden bunu örnek olarak al,
Türkü öldür, baban olsa da,
Türk derin bilgi sahibi olsa da,*

yitirmiş, 1937'de yerini büsbütün dile bırakmıştır.

3 mart 1924 günlü yasayla medreseler kapatılarak, yazı ve dil için büyük bir engel ortadan kaldırıldı.

3 şubat 1928 günü Türkçe hutbe okutulmakla ulusal dile ne denli önem verildiği gösterildi.

24 mayıs 1928'de Uluslararası rakkamlar kabul edildi.

1929'da okullardan Arapça ve Farsça dersleri kalktı.

1931'de Türk Tarih kurumu, 1932'de Halkevleri ve aynı yıl içinde Türk Dil kurumu kuruldu.

Kuranın türkçe tercümesi ilk defa 22 ocak 1932'de hafız Yaşar tarafından Ayosofya'da Yerebatan camiinde, ilk Türkçe ezan Fatih Camii'nde ikinci ezanı olarak 24 ocak 1932'de okunmuştur (7).

Hristiyanlıktaki büyük düzeltimci (reformist) Martin Luther de İncili Almanca'ya çevirip, Tanrının Alman toplumuna Almanca olarak konuştuğunu anlatmaya çalışmış ve Katolik mezhebindeki katı kuralları protesto ederek Protestanlığı ortaya koymuştu.

Kur'an'ın (K. 12 Yusuf 2) ayetinde; "Biz Kur'an'ı anlayasınız diye Arapça okunmak üzere gönderdik" denmekte ve bir başka ayette (K. 41 Fussilet 44); "Biz bu Kur'an'ı yabancı bir dil ile ortaya koysaydık- Ayetleri.. açıklanmalı değil miydi? Bir Arap'a yabancı dille söylenir mi?" denmektedir (4).

Caiz değildir diye ibadeti Türkçe yaptırmayan, ezanı Türkçe okutmayan ve başta Medeni kanun olmak üzere bu ülkeyi uygarlık kertesine yükselten Atatürk ilkelerini, çöl kanunlarıyla değiştirmeye yeltenenlere karşı tarihten ders alarak uyanık olmak lazımdır.

Atatürk devrim yolundaki uğraşlarını ömrünün son 13 yılında, en çok Türk dili ve Türk tarihi üzerinde yoğunlamıştı.

Kurtuluş savaşımızın 26 Ağustos'u gibi bir de 26 Eylül'ü (Dil bayramı) vardır. Biri Türk yurdu üzerinde egemenlik kurmaya çalışan

yabancı ulus ordularını tepeleme atılımının başladığı gün, diğeri Türk dili üzerinde egemenlik kurmuş olan yabancı dil ordularını ulusal dilimizin sınırları dışına çıkarma girişimimizin başladığı gündür (2).

Atatürk'ten sonra devlet örgütleri bu akımı desteklemişler; hatta 1945'de İnönü'nün girişimiyle Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun dili Türkçeleştirilmiş, adı da Anayasa olmuştur. Ne var ki 1950 Demoktrat parti iktidarı, Ulusal dil ilkesinin karşısına çıkmış, 1952'de yaşanan dil aldatmacasıyla Anayasa kaldırılmış, Teşkilatı Esasiye adı ve metni geri getirilmiştir. Getirilmiştir ama, resmi örgütlerin bu tutumu, dili ulusal yönünden saptıramamıştır. Onlar, yasalarda, resmi işlemlerde ve yazışmalarda dil gericiliğini sürdürdüler, resmîlik dışındaki büyük ve çeşitli yazı alanı, özüne dönen dil verimleriyle dolup taşmıştır. 1960 devrimiyle gelen "iktidar", dilde de ilerliliği benimsemiş, yeni Anayasa ve hukuk dilinde özleşmenin güzel örneklerini vermiştir. 1960 ihtilalini takip eden günlerde Devlet Başkanı General Cemal Gürsel, İslam enstitülerinden birini ziyaretle din konusunda önemli bir konuşma yapmış ve özet olarak, İslamın Türk'e yatkın niteliklerle uygulanması ve Türk espirisine uydurulması gerektiğini anlatmış, Kuranın Türkçeye çevrilerek okunmasını ve okutulmasını, ibadetin Türkün anlayacağı bir şekilde yapılmasını ezanın Türkçeleştirilmesini istemiş, fakat zamanın Diyanet işleri başkanı Bilmen efendi, buna karşı çıkmıştır. Bundan sonraki hükümetlerin kimisi bu akımı yererek önlemeye çalışmış, kimisi de özleşmekte olan dilden yana olmuştur. Ama buna rağmen dil, bütün engelleri aşarak kimliğini güçlendirme yolunda ilerlemiştir.

1965 yılında Türkiye köylerinde yapılan bilimsel araştırmaların sonucu göstermiştir ki; Türk toplumu, din adamının telkin ve zorlamasıyla Arapça yazıyı genellikle vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak görmektedir. Çünkü Arapça Kuran yazısıdır ve Kur'anı kıraat etmek için anlamını bilmesede Arapçayı ve Arap yazısını bilmek gerekir. Halka hakim olan zihniyet odur ki, Kur'anı anlamak şart değildir, fakat okumak yeterlidir ve üstelik din

programımız ve yaratıcılığımız yeni medyada etkin biçimde sergilenmezse, gelecek nesillerimiz ekonomik ve kültürel yönden marjinalleşme (sıradan, basit olma) tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardır“ endişesi ortaya konmuştur.

1862’lerde yazı dilimizdeki 100 sözcüğün 33’ü Türkçe, 67’si yabancıydı. 70 yıl sonra yani Türk Dil Kurumu’nun kurulduğu 1932 de yazı dilimizdeki Türkçe sözcük oranı % 43’e ulaştı. Dil devriminden 46 yıl sonra 1978 de % 85’i buldu. Şimdi ise bu oran yine geriye doğru hızla gitmektedir (2).

Atatürk dilimizi, bütün yabancı kökenli kelimelerden arındırmak istemişti. Birkaç yıl bu yolu denedi. Ancak kısa bir zamanda bunun çıkmaz bir yol olduğunu farkederek 1935 güzünde, dilimize yüzlerce yıldanberi yerleşmiş olan kelimeleri atmaktan vazgeçti. Bunun yerine bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesine hız verdi. Atatürk’ün bu konuda yazılmış bir geometri kitabı olduğunu ve bugün için kullanılan (dar açı, geniş açı, üçgen gibi) geometri terimlerinin Onun tarafından ortaya konduğunu biliyor musunuz?

Atatürk’ün ölümünden sonra maalesef tartışmalar dinmeyip, artarak devam etmiş ve hele 1960’dan sonra konu adeta bir kan davasına dönüşmüş ve toplum bu yüzden bölünmelere uğramıştır. Türetilen kelimelerin çoğu sözlüklerde kalmıştır. Gençler çok defa yeni kelimeyi öğrenmediği gibi, eski kelimeyi de öğrenememiştir. Böylece yeni nesillerin söz varlığı zenginleşeceğine yoksullaştı. Kelime sayısının sınırlılığına, eğitimdeki aksaklıklar da eklenince genç nesiller meramlarını doğru dürüst ifade edemez oldular ve konuşurken doğru cümle kuramaz hale geldiler.

Meşrutiyette ve Cumhuriyetin ilk yıllarında çeşitli arayışlarla zenginleşen üslubumuzu da yitirdik. Şimdi artık kelimelerin kökenlerine kendimizi hapsediyor ve üslup endişesi taşımıyoruz. Üslupta çeşitlilik ve kıvraklık diye bir kaygımız kalmadı.

1980’den sonra tartışmalar durmuştur. Ancak gelinen nokta hiç de iç açıcı değildir. Zengin ve güzel bir dilin yoksul ve çirkin kul-

lanıcıları olduk. Genç nesillerin dil ve kültür hafızasında ne Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan var, ne de Fuzuli, Baki ve Neditim, ne Namık Kemal ve Tevfik Fikret var, ne de Abdülhak Hamit ve Mehmet Akif, Halit Ziya, Hüseyin Rahmi, Yakup Kadri, Refik Halit, Ömer Seyfettin...Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Faruk Nafiz, Kemalettin Kamu.. Reşat Nuri, Peyami Safa, Ahmet Hamdi, Sait Faik, Kemal Tahir...Ahmet Muhip, Necip Fazıl, Orhan Veli, Arif Nihat, Cahit Sıtkı... Bunların hiçbirisi gençliğimizin dil ve kültür hafızasında yoktur. Masallarımızın, halk öykülerimizin, türkü ve manilerimizin, atasözü, bilmece ve deyimlerimizin zengin ve büyüklü hazinesinden de gençlerimiz yoksun. Sadece bugünkü gençlerimiz değil, son birkaç neslin gençleri de.

Dilinin zenginlik ve güzelliğinin farkında olmayan, dil dağarcığını edebi geçmişinin, hatta çok yakın geçmişinin eserleriyle, bu eserlerdeki kelime ve deyimlerle doldurmayan, onlardaki binbir çeşit üslubun tadına varmayan, öz anadilini kağıda dökmeye de, kağıtta görmeye de tümünden yabancı kalmış, sadece sokakta konuşulan dille yetinen insanların; uzaydan gelen ses ve görüntü dalgalarıyla, rengarenk elbiseler içinde ve kendi kültür geçmişlerinin zengin çağrışımlarıyla evlerimizin içine doluşan Avrupalı ve Amerikalı yabancılara hayran bakışlarla bakmalarından ve onların kelimelerine özenmelerinden tabii daha ne olabilir?

İçinde bulunduğumuz bu durumdan kurtulmanın yolu önce eğitimden geçer. Çocuklarımıza ve gençlerimize dilimizin zenginlik ve güzelliğini okul öğretecektir. Çocuklarımız ancak okulda okuma, yazma alışkanlığı kazanacaklar, edebi eserlerin tadına varmayı ancak okulda öğreneceklerdir.

Konunun okul sınırlarını aşan ve bütün toplumu ilgilendiren boyutları olduğu da muhakkaktır. Kamu oyunun bu konuda belli bir dikkat ve bilinç seviyesine ulaşması şarttır. Hatta eğitim düzeyinin, ana dilini en iyi verecek şekilde belirlenmesi dahi kamu oyunun bilinçlenmesine bağlıdır. İnsanlarımızın, hiç değilse çocuklarına İngilizce öğretme arzusu

de ne yazık ki kullanıyorlar, hatta bazen onların Türkçede bir karşılığı olabileceği dahi akıllarına gelmiyor.

Yabancı kelimelere yeni karşılıklar bulmada Türk lehçelerinden de yararlanmak lazımdır. Son yıllarda Türk dünyasının önümüzde açılmış bulunması, bütün alanlarda olduğu gibi, elbette dil alanında da karşılıklı etkilere yol açacaktır. Daha şimdiden Türkiye Türkçesindeki bazı sözcükler Türk dünyasında kullanılmaya başlamıştır. Örneğin Türk boylarından bazıları Rusça samalyot kelimesi yerine uçak kelimesini kullanıyorlar. Azerbaycan'da çizgi film kelimesi de kullanılmaya başlandı. Eğer onların Rusça sözler yerine daha fazla Türkçe kelime kullanmalarını istiyorsak biz de onların bazı güzel kelimelerini kullanmalıyız. Söz gelişi, açar kelimesi Azerbaycan'da ve Anadolu'da da anahtar yerine kullanılan çok güzel bir kelimedir. Yine Azerbaycan'da plaj yerine çimerlik sözcüğü kullanılmaktadır.

Yabancı kelimelere karşılık ararken yanımızda duran bu zengin hazineden niçin yararlanmayalım? Hem ilişkilerimizin karşılıklı olarak gelişmesi, hem de dilimizi kendi kaynaklarımızla geliştirmek için bu yol doğru ve en uygun yoldur.

Dilimiz, edebiyatımız ve kültürümüz önemli bir dönemecin eşiğindedir. Yüzyıllar önce Arapça ve Farsça'nın, geçen yüzyıldanberi de Batı dillerinin etkisinde kalan dilimiz, bundan böyle öz kaynaklarıyla beslenip zenginleşecektir. Yüzyıllardanberi birbirine kapalı olan kardeş lehçe ve edebiyatlar birbirine açılarak, birbirlerini etkileyerek, hem daha çok zenginleşecekler, hem de daha çok yakınlaşacaklardır.

Yabancı dillerden kelime almanın olağan olduğunu ileri sürenler, hatta Batıdan giren kelimelerin önünde durulamayacağını düşünenler olabilir. Diller arasındaki etkileşim doğrudur.

Bütün dillerde alıntı kelimeler olduğu gibi bizim dilimizde de olacaktır. Ancak bu gerçeklik, dilimizin kapılarını yabancı etkilere sonuna kadar açmak ve yabancılaşmaya karşı

önlem almamak anlamına gelmez. Etkilenmenin, bugün olduğu gibi çok ileri derecelere varması, dilimizin kendi kaynaklarından kendi kurallarıyla gelişmesi imkanını ortadan kaldıracabileceği gibi milletimizin kendine güvenini de sarsabilir. Nitekim 17 ve 18. yüzyıllarda böyle bir dönem yaşanmıştır. Birçok yazar ve ozanımız dilimizde ay, güneş, yıldız, gece, gündüz, göz, yanak, dudak gibi güzel Türkçe kelimeler varken bunların mah, kamer, hurşid, şems, sitare, necm, şeb, leyl, ruz, nehar, çeşm, ayn, ruh, izar, leb, şefe gibi Farsça ve Arapçalarını kullanmışlardır. Böylece dilimizin kendi yapısı içinde gelişmesini önlemişlerdir.

Bugün giren kelimeler de tek başlarını girmekle kalmıyorlar; by-pass, check-up gibi kalıp halinde girenler; flower center, trade center, hipermarket, mega-show, Hotel Bonjour şeklinde tamlama olarak girenler de var. Artık otomobil in, at hırsızlığı out gibi yarı Türkçe yarı İngilizce cümleler; distribütör tarafından düzenlenen test drive ve piknik gibi tuhaf ifadelerle hergün karşılaşır olduk. Atalarımızın 300 yıl önce yaptıkları yanlışlarını eleştiriyoruz. Halbuki şimdi aynı işi biz de yapıyoruz. 100 yıl sonra çocuklarımız da bizi eleştirmeyecekler mi? Belki de Osmanlı'da olduğu gibi Türkçe'yi tamamen unutacaklar ve eleştirmeyecekler. Biz etkilenmenin bir ölçüde kaçınılmaz olduğunu, fakat şiddetle esen yabancı akımlara karşı demokratik ve milli bir direnişin de mümkün ve şart olduğunu, Atatürk'ün "*Milli duygu ve dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması milli duygunun gelişmesinde başlıca etkidir*" sözlerindeki düşünceden ve "*dilin vatan olduğu*" firkinden yola çıkarak, Türk dilini koruyup geliştirmenin milli bir görev olduğunu, Türkçe ile Türk olarak yaşamaya devam etme azim ve kararında olduğumuzu, belleğimizde bir ülkü, gönlümüzde bir aşk olarak sakladığımızı göstermeliyiz (7).

Atam uyan ! O kadar eksik şey var ki arkanda kalan...

Türkçe, bugün dünyadaki bilgisayar ağı içinde yer alan bir dildir. A.B.D'de şu sıralar çok satan "Being Digital" (Sayısal olmak) adlı ki-

tabın 145. sayfasında Negroponte birçok yerli ve yabancı dilcinin, bilim, sanat adamının belirttiği bir gerçeği, bir kez daha dillendirerek, okunması son derecede basit, grameri mantıklı bir dil ve okunduğu gibi yazılıyor, her harf telaffuz ediliyor, kelimeye takılıp ta okunmayan ve bu yüzden de kafa karıştıran harfler yok. Dünya çapında değerlendirilince, bilgisayar sistemlerinde sentez yapmak için Türkçe'den daha uygun bir dil düşünülemez demekte ve Türkçe'nin okunması ve yazılmasının çok kolay bir dil olduğunu söylemektedir. Bir yabancı, uluslararası bilgisayar dili için Türkçe rüya gibi diyor, Türkçenin ses biçim özelliklerinin önemini vurguluyor da, Türkiye'nin kültür bakanı yüzünü geleceği değil, geçmişe çevirip Osmanlıca olmazsa olmaz diyebiliyor. Türkçenin müziğini duymadan, mantığını kavramayan bazı kişiler etkili ve yetkili görevlere gelip, siyasal ve ekonomik erki de ellerinde tutarak güzel dilimize zarar verebiliyorlar.

Yedinci Cumhurbaşkanı Kenan Evren, torunu ile anlaşamadığı masalını anlatarak, dil devrimiyle dilimize kazandırılan sözcüklerle yazılan kitapları anlamadığını, İngilizce kitaplar okuduğunu söylemiş ve Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu'nu kapatarak, oluşturduğu resmi TDK'nu siyasilerin erkine bırakmıştır.

Dil devrimine yaslanmayan bir ana dili öğretimi, kişilere dil bilinci veremez. Zira dil bilinci yaşamın abecesidir. 21. yüzyıla sadece özgüveni olan toplumlar girebilecektir. Mevcut özelliklerini ve birikimlerini sermayeye dönüştürebilen toplumlar 21. yüzyılda saygın olacaklardır.

Bir toplumun kendine güvenmesinin ilk kuralı da, diline sahip çıkmasıdır. Düşünce ile dil, düşünce ile üretim ve yaratıcılık arasındaki bağı kurmadan, üretici olmadan, ürettiğini adlandırmadan yol alınmaz. Hiçbir Batıda bizdeki aşağılık duygusu yoktur. Biz dilimizdeki hela sözcüğünü aşağılayıp, ayıp kabul ederek, başkasının tuvalet ve WC'sini almış ve bunu kibarlık olsun diye kullanmışızdır. Onlar da yüzyıllar önceki metinleri sözlüksüz okuyamıyorlar. Hiçbir İngiliz, Shakes-

peare ile aynı İngilizceyi kullanmıyor. Bizim Fuzuli ve Bakiden kopmamız doğal değil mi?

Yüzyıllar önceki dili konuşmaya zorlanmak başka şey, yüzyıllar öncesinin üretimini bilmek başka şeydir.

Türkçenin doğru ve güzel kullanılması için hazırlanan yasa taslağında; yazılı ve görsel basında, iş yeri levhaları, mal, ürün ve hizmetlerin adlarında, yazışma, sözleşme ve toplantılarda

Türkçenin doğru kullanılması için yasaklar getirilmektedir. Halbuki 1948'de çıkarılan belediye yasasında tabelalarda Türkçe yazılması şartı vardı ve bu yasak 1980'e kadar devam etmiştir.

Bu tarihten sonra ise dilimizde aşırı bir kirlenme baş göstermiştir.

Memleketimizde yayınlanan mecmua isimlerinden birkaç örnek verelim; Negatif, Tripex, Girl, Focus, Forme Sante, Elle, Hause, Marie Claire, Capital, Outdoor, Fenomen, Benissimo, Amica,,,

Televizyon isimlerinden örnekler verilirse; Flaş, Star, Şov, Number one, NTV, HBB Eyç Bi Bi)

Yazılı basından Sabah gazetesinde Ruhan Mengi'nin 6. sayfasındaki köşenin ismi çene yarışırma yerine Talkshow'dur. Dürümland, Lahmacun Office, Santral kafeterya, Shopping center, Viadük, telşehriye çorbası yerine "Cheveux d'ange consome" gibi dil kirliliğine birçok örnekler verilebilir.

Bir dilin doğru ve iyi kullanıldığı 3 önemli yer vardır:

1-Radyo, televizyon, basın gibi kitle iletişim araçları

2-Tiyatrolar

3-Okuldaki eğitim: Okullarda okutulan yazı dilidir. Konuşma dili değildir. Yazı dili geliştikçe, konuşma dili de gelişir.

Yazımı büyük Türk ozanı, Türk dilinin en büyük ustası, Ahmet Yesevi'nin öğrencileri Yunus Emre'nin ve Hacı Bektaşın şu şiirleriyle ile bitirmek istiyorum.:

İlim ilim bilmektir
İlim kendini bilmektir
Sen kendini bilmezsin
Bu nice okumaktır

Aşk ilmiyle gönlüne
Mutludur, bilim eken.
Bir kitaptır her insan
Okunması gereken

İlim, akıllı eğitir satır satır,
Arzu edene sunar, gönül hatır.
İlim, karanlığı sona erdirtir,
Egemenlik yolunu aydınlatır

Yol açar akıyla insan halkına,
Aynı yolda gayreti sen de sına!
Her çalışkan insana gayret gerek,
Bilgisiyle cümle alem kalkına!

Bu bir kutsal özdeyiş
Özünü öz bulasın.
Özünü özden bil ki,
Özürden kurtulasın.

En faydalı, en kutsal
Serveti bulan kimdir?
Canlar, en büyük servet
Yeryüzünde ilimdir.

Kim ki aptal, aklının fermanı yok,
Aklını kullanmaya dermanı yok.
Yapmasın bir kimseyi Tanrım deli,
Aklı yoksa bir kulun, imanı yok

Hararet nardadır, sacda değildir
Akıl baştadır, tacda değildir.
Her ne ararsan kendinde ara
Mekke'de, Kûdüs'te, Hac'da değildir.

KAYNAKÇA

1. Dil tartışmalarında gerçekler-1, TDK yayını No:558 Sayfa:47, Ankara 1990
2. Dil gerçeği TDK yayını Ömer Asım Aksoy 1982
3. Cumhuriyet Gazetesi, 26 Eylül 1972
4. Toplumsal geriliklerimizin sorumluları din adamları, Prof. İlhan Arsel, İstanbul 1995
5. Arap Milliyetçiliği ve Türkler, Prof. İlhan Arsel, İnkılap kitabevi, İstanbul 1996
6. İlker Tıp Terimleri Sözlüğü 2 bası, Doç. Dr. Süreyya İlker, İnkılap kitabevi 1991, Önsöz: Prof. Cemal Mihçioğlu
7. Atatürk ve Türk Dili; Belgeler, Prof. Zeynep Korkmaz TDK yayını Ankara 1992

Güncel yaşamda dilimize girmekte olan yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıkları aşağıda verilmiştir.

Air conditioner: Havalandırma
A la carte: Seçmeli yemek Table d'hote (ev sahibi sofrası) :
Seçmesiz yemek
Animation: Canlandırma
Animateur: Canlandırıcı(sunucu)
A posteriori: Soncul A priori : Öncül
Arrangement: Düzenleme Arrangeur: Düzenlemeci
Back ground: Geçmiş, arka plan
Barre-code: Çizgi im
Best-seller: Çoksatar
Biennial: Yıl aşırı
Brunch: Kuşluk yemeği
Briefing: Bilgilendirme
Business class: İşlik orun Economy class : Hesaplı orun
First class: Birinci orun
By-pass: Damar aktarma, devre dışı bırakmak
Catering: Yemek hizmeti
Check-up: Tam bakım

Campus: Yerleşke
Carambole: Karmaşa
Charisma: Büyüleyici özellik
Clip: Görüntüleme, görünsetme
Colloquium: Bilimsel toplantı
Compact disc: Yoğun teker
Complex: Karmaşık, kuruluşlar, külliye, Ruh karmaşası
Complication: Karışıklık, yan etki, karmaşa, istenmeyen
durum, ihtilat
Congres: Kurultay
Condition: Erk
Conditionaire :Geliştirici
Consensus: Uzlaşma
Consolidation: Pekiştirme
Consolide bütçe : Destekli bütçe
Conteur : Konuşumluk
Convertibilite : Çevrilgenlik

Co-production : Ortak yapım
Code : im Kotlamak : İmlemek
Creation : Yaratım
Creative : Yaratıcı
Credibilite : Güvenilirlik
Cotation :Değer
Dead line : Süre sonu
Dealer : Satımcı
Dealing : Satım
Deflation : Para kısıtlaması
Demagogie : Laf ebeliği
Deplacement:Yabancı saha
Diskjokey : Teker çalarcı
Disk-player : Teker çalar
Disponibilite : Hazır para
Design : Taşarım
Embleme : Belirtke
Engagement: Bağlantı
Encaisseur(para alıcı,tahsildar)lü telefon : Kutulu telefon
Ergonomie : İş bilimi
Index : Gösterge
Inflation : Para şişkinliği
Integration : Bütünleşme
Interconnecte : Bağlısımlı
Invanter : Döküm
Fac-simile(tıpkı basım) : Belgeçer
Fast food : Ayak üstü
First lady : Başhanımefendi
Fitness center :Sağlıklı yaşam merkezi
Feasybility : Uygulanabilirlik
Franchising : İsim hakkı
Full-time :Tam gün Part-time : Yarım gün Prim-time : Altın saatler
Fundamentalism : Köktencilik
Global : Küresel Globalleşme : Küreselleşme
Hardware : Donanım
Hit(darbe, vuruş,isabet, başarı) : gözde
Holigan : Serseri, hayta
Instant coffee : Hazır kahve
Jogging : Koşmaca
Khaos : Kargaşa
Know-how : Yöntem bilgisi, bilgi satma, bilgi kiralama
Konferans :Konuşma, toplantı
Leasing : Kiralama
Liquidite : Akışkanlık
Loby : Dalan
Logo(Logotype) : Ayırmaç
Logistique : Donanım
Lumpen : Sefil, seviyesiz
Match : Karşılaşma
Makro ekonomi : Bütüncü ekonomi

Makro hedef : Büyük hedef
Marjinal : Uç, uçta, sıra dışı
Marjinalleşme : Uca kayma
Marjinal gelir: Son birim geliri
Market : Satış merkezi
Mini manket : Bakkal
Matine : Gündüzlük
Media : İletişim araçları(ortamı)
Mega: Dev, devasa, muazzam
Mesaj: İleti, haber, bildiri
Metro : Yer altı treni
Metropol : Ana kent
Moderatör : Düzenleyici
Moratorium :Borç erteleme
Motivasyon : İsteklendirme
Multivizyon : Çok yansıtma gösterim
Network : Bilişim ağı
On-line : Çevrim içi
Option : Seçme yetkisi, ödeme süresi, seçme süresi
Ordövr : Yemek altı,ön yemek
Out :Tutulmamak
In : Tutulmak
Overnight : Bir gecelik
Panel : Açık oturum
Paliatif : Geçici, anlık
Paradigma: Değerler dizisi, dizi
Pragmatizm: Faydacılık, yararcılık
Parametre: Değişken
Parite: Değer eşitliği
Partner: Eş,ortak, arkadaş
Patent: Buluş
Performans: Başarım
Perspektif: Bakış açısı
Plaquette: Onurluk
Placement: Yatırım
Play-back: Söylemleme
Play-off: Üst küme
Polemik : Kalem kavgası, söz dalaşı
Popularite : Tutulma
Poster : Yazılı bildiri, Yafta(Farsça)
Potpuri : Karmaca
Poşet : Salma, torba
Prestij : Saygınlık
Prezantabl : Gösterişli
Promosyon : Özendirme
Prosedür : İzlek
Protokol : Tören düzeni, öncelik sırası, sözleşme
Prototip : İlk örnek
Provizyon : Karşılık
Rafting : Sal yarışı,salcılık
Rant : Getirim

Rantabl : Verimli , Getirimli
Reality show : Gerçekleme(gösterisi)
Refuj : Orta kaldırım
Rehabilitasyon : İyileştirme
Rekolte : Toplam(Yıllık)ürün
Resepsiyon :Kabul yeri (Töreni)
Reyting :Değerlendirme, takdir.
Seans : Oturum
Self servis :Seç al
Seminer : Toplu çalışma
Sempozyum : Bilgi şöleni
Simultane : Eş zamanlı
Slite(Diapositiv): Görgeç
Slogan : Uran
Snack-bar :Atıştırmalık
Sofistike : Yanıltıcı,Karmaşım, Bilmiş
Software : Yazılım
Spekülasyon : Vurgunculuk
Spesifik : Çok özel, özellikli
Spesial :Özel, kendine özgü
Spesialite: Özel yemek

Sponsor : Destekleyici
Spot satış : Peşin satış
Stand-by : Yedekte, destek.
Stres : Gerginlik
Soire: Akşamlık
Şilt : Ergilik
Show room : Sergi evi
Şov yapmak : Gösteri yapmak
Talk show : Çene yarışırma
Think-tank :Beyin takımı
Ton-meister : Ses yönetmeni
Trend : Eğilim
Tubeless : İçsiz
Utopia : Hayal
Via duc : Köprü yol
Vision : Gösterim, uzak görüşlülük
Vokalist : Seslikçi
Walkman : Gezer(yürür)çalar
Zaping : Geçgeç
Zaping yapmak : Geçgeçlemek

İyi yöntemler doğanın verdiği yetenekleri geliştirip daha yüce amaçlara yöneltmeyi sağlarlar.

Claud BERNARD